

Bojan Leković

200

Šta zna emigrant šta je korporacija

kila

kp

2024

copyright © 2024 Bojan Leković
copyright © 2024 ovog izdanja: KP Advertajzing doo

Foto: Nebojša Babić

Tvoj karakter tvoja je sudbina.

Heraklit

Kada bih vam rekao da su me na jednom od ključnih životnih raskršća sačekali tipovi koji su se zvali Zapadni Duh i Petlova Kresta, mogli biste jedino da pomislite da sam lik iz romana o Divljem zapadu. Ali umesto sa egzotičnom avanturom, ja sam se u jesen 2011. suočio sa saznanjem da ću nakon deset godina u Holandskom kraljevskom telekomu, poznatijem kao KPN – dobiti otkaz!

Naime, kompanija koja je zapošljavala trideset hiljada ljudi pokretala je reorganizaciju skoro svake jeseni. Menadžment je najavljivao dolazak promena jer je u kompaniji koja je na berzi obavezan da to učini, a da nije, verovatno bi do poslednjeg časa odlagao objavu, budući da je jedini efekat koji takva vest proizvodi među svim zaposlenima u kompaniji – uznemirenje.

Jednog dana te uznemirujuće jeseni na ručak me je pozvao Harmen Vitkamp. Bio je to visok stariji kolega, malo proćelav, upadljivo braonkaste kose za

svoje godine. Radio je na raznim menadžerskim pozicijama u KPN-u i bio mi je blizak.

Osećao sam da ima potrebu da mi kaže nešto važno. Krenuli smo od Telekoma, iz našeg kampusa, i prošli preko malog trga sa zastavama, odmah pored zgrada Međunarodnog krivičnog suda.

I baš tu negde mi je rekao:

„Znaš, Bojane, reorganizacija je u toku. Upoznat sam s tokovima. Video sam novi organogram sa imenima. Nema tvog.“

Pogledao sam ga i pomislio: to je to. Dobiću otkaz!

U prvom trenutku, bilo mi je neprijatno. Racionalni deo mog bića govorio mi je kako je to normalna stvar – ali deo mene nije mogao da se ne nada da možda sve to i nije baš tako. „Preživio“ sam sve dotadašnje reorganizacije tokom deset godina u KPN-u, pa što ne bih i ovu?!

I tako je, nedugo posle ručka s Vitkampom, održan zbor našeg sektora gde nam je menadžer mog menadžera Pejter Hanekamp zvanično objasnio šta nas čeka. Sastanak je održan u većoj prostoriji unutar centralne zgrade. Prisustvovalo je nas šezdesetak, od samo zapitanih do ozbiljno zabrinutih.

Hanekamp nas je uveravao kako cilj reorganizacije nije gubitak radnih mesta.

„Ipak, od osamdesetoro zaposlenih dvoje će izgubiti posao“, rekao je kao da stavlja neki ukras na vrh torte.

Pored mene je stajao Rene Barenc. On je u našem sektoru bio zadužen za dodatnu opremu kao komercijalni produkt menadžer. Rene mi je bio dobar kao ortak, ali je hvatao krivine. Imao je šuraka na visokoj funkciji u KPN-u koji ga je štitio.

„Rene“, kažem mu, „to smo ti i ja.“

Pogledao me je unezvereno. Mojim rečima je bilo potrebno neko vreme da dopru do njega. Upitao me je samo odakle mi to.

„Videćeš“, namignuo sam mu. „To dvoje smo prosto ti i ja.“

I zaista smo bili. Tu vest nam je saopštio naš šef Pejter Vesthejst. Njegovo prezime na holandskom doslovno znači „zapadni duh“. U petak mi je poslao mejl s pozivom da u utorak dođem kod njega na sastanak. Odmah sam naslutio šta se dešava. Hteo sam da ga testiram, pa sam upitao da li može da mi kaže o čemu ćemo na sastanku da razgovaramo kako bih se pripremio. Odgovorio je da ne spremam ništa.

Nikada do tada mi nije na taj način zakazivao sastanak. Jednostavno bi došao do mene i odmah bismo prešli na stvar. Mejl iste sadržine primio je i

Rene.

Prošao je vikend, prošao je ponedjeljak, a u uto-
rak mi je „Zapadni Duh“ biranim rečima objasnio
situaciju.

„U toku je reorganizacija u kojoj vrlo verovatno
tvog radnog mesta više neće biti. Niko, dakle, neće
da otpusti tebe, već jednostavno ukidamo funkciju
strategijskog menadžera za inovacije u mobilnoj tele-
foniji. Ali ja ću se potruditi da ti što pre nađem neko
mesto. Već sam počeo da tražim novo mesto za tebe
unutar kompanije.“

Vest sam primio mirno. Ostajem bez sadašnjeg
posla, ali šef će da se pobrine za to da mi nađe drugi
posao unutar kompanije.

Ne znam kako je tekao njegov razgovor sa Re-
neom, ali on je, baš kao i ja, izašao sa sastanka uveren
da će na kraju ipak sve biti u redu. Situacija u kojoj
smo se obojica našli nas je dodatno zbližila.

Kako je vreme odmicalo, bilo je sve očigledni-
je da Zapadni Duh ne može ili ne namerava da išta
učini za mene. Delovalo mi je kao da me izbegava.
Shvatio sam da će ipak biti najbolje da se obratim
predstavnicima radničkog saveta.

U Holandiji, u firmama sa preko pedesetoro
zaposlenih, postoje radnički saveti, koji prvi dobijaju

informaciju u vezi s predstojećom reorganizacijom. Radnički savet nije sindikat, već zakonom ustanovljeno telo koje se, između ostalog, pita i za mišljenje u vezi sa reorganizacijom firme. Kad radnički savet da primedbe i predloge u vezi sa planom reorganizacije, menadžment nije obavezan da ih poslušša. Bez obzira na to, imao sam priliku da se još nekome obratim, mimo šefa, u kojeg sam izgubio poverenje. On jednostavno nije razumeo značaj moje funkcije. Čak sam osećao da tu ima nečeg i na ličnom planu, mada nisam znao o čemu se tačno radi. Kako god, osećao sam potrebu da nekome u firmi objasnim zašto to mesto ne treba ukidati.

Dobra okolnost je bila što se nekoliko nedelja ranije u moju kancelariju uselila Ingeborh, članica Radničkog saveta. Moj dotadašnji cimer dao je otkaz i otišao u Afriku da se bavi humanitarnim radom. Pošto je Ingeborh radila u zajedničkom prostoru s mnogo ljudi, a imala je potrebu da sa kolegama iz saveta često priča o poverljivim stvarima, odlučila je da se preseli u moju kancelariju. Odjednom se našoh u blizini koleginice koja inače nije bila omiljena među kolegama i važila je za nedruželjubivu osobu.

Oh, kako si lošu cimerku dobio, govorili su mi. Od prvog dana u Holandiji, živo su me interesovali

ljudi: čime se bave, kakve su im vrednosti, o čemu razmišljaju. Tako su me zaintrigirali Ingeborh i njen posao, i najednom, dobijam saveznika u svom okršaju sa reorganizacijom. Ona je članica centralnog tela Radničkog saveta, a njen šef, predsednik saveta, po izgledu prerano ostareli bradati čata, Ate Tajutman, redovno dolazi kod nje – u našu kancelariju. Pri tome, glasno razgovaraju o raznim problemima s kojima se Radnički savet suočava.

„Ljudi, imam i ja situaciju!“, kažem im i ispričam kako mislim da firma greši što želi da ukine moju funkciju. Oboje vide logiku u onome što pričam, ali ograđuju se, nisu menadžeri. Sećam se izreke koju sam tad naučio od Tajutmana: imati pravo i dobiti ga dve su različite stvari.

„Moramo brzo da delujemo“, rekao mi je. „Novembar je, a ti si prvog januara na ulici.“

Od tih njegovih reči sve mi se najednom razbi-strilo. Otkaz više nije bio u nekoj dalekoj nizozemskoj izmaglici, postao je sušta realnost. Čoveče, pa ti posle Nove godine nećeš više ići na posao, ostaćeš bez redovne plate, kompanija više neće brinuti o tebi. I te iste večeri, moja supruga Aleksandra i ja sedamo za sto da napravimo moj životno-karijerni plan.

Projektujemo kućne finansije u narednih go-

dinu-dve. Ona ima redovnu platu a ja mogu dobiti neku pomoć od države. Postoje programi za prelazak na druge poslove. Planiramo kako da premostimo taj prelazni period. KupujemProdajem je u tom trenutku bio trogodišnjak, hobi projekat koji sjajno napreduje, ali i dalje „dete“. Završavamo kalkulacije i – lakne mi. Osnažio me je razgovor sa Aleksandrom. Ostavljam nagomilane loše emocije po strani. Ako već odlazim iz firme koju toliko volim, a uveren sam da firma greši, prosto sam dužan da joj pomognem. Pre nego što odem, moram nekome da kažem gde, po meni, leži problem, pa zatražim razgovor sa šefom mog šefa.

Na pumpi sam, sipam gorivo, kad mi zazvoni telefon. Poziva me Sintija Bosman, sekretarica Pejtera Hanekampa. Hanekamp na holandskom doslovno znači „petlova kresta“. E pa, Petlova Kresta je menadžer mog menadžera. Čovek je voljan da me sasluša, da popriča sa mnom. Ali onda me poziva Zapadni Duh.

„Da li bi imao nešto protiv da i ja prisustvujem tvom razgovoru sa Pejterom?“

„Ne vidim potrebu da i ti budeš tamo“, kažem mu. „To je razgovor jedan na jedan. Želim da u miru mogu da pričam s čovekom.“

Posle sam čuo da je isto pitao Renea. Hane-

kamp je iz mog zahteva shvatio da Vestgejtova komunikacija nije bila dobra pa je zatražio pojedinačne razgovore s nama dvojicom, ali Rene je bio slab pa ga je Vestgejt ubedio da prisustvuje njegovom razgovoru sa Hanekampom.

Pitao sam Renea zašto je pristao. Samo je slegnuo ramenima. Nije prošlo mnogo, a njegov šurak je isplivao na novoj jednako visokoj funkciji. Rene više nije bio na listi za otkaz. Ostao sam sâm.

Na razgovoru sa Hanekampom trudio sam se da budem profesionalan. Izneo sam mišljenje da je moje radno mesto koje reorganizacijom ukidaju zapravo bitna funkcija za firmu, a da Pejter u suštini ne razume šta ja to radim. Toliko sam bio samostalan u svom poslu da mi on kao šef i nije bio potreban. On, u stvari, sve vreme nije ni znao šta će sa mnom. I iz moje vizure, iskoristio je prvu priliku da me se oslobodi – i to ne zato što me nije voleo, nego zato što me se plašio.

Tako sam u emotivnim trenucima mislio. Ali nije bilo baš tako.

Telekom u stvari nije mogao do kraja da iznese inovacije kojima se bavio. Svi pokušaji da uvedu inovativne servise propali su na tržištu. Vreme je pokazalo da telekom kao biznis globalno nije spo-

soban da pravi produkt inovacije koje korisnici žele. Zato je *Skype* napravio *Skype*, *WhatsApp* napravio *WhatsApp*, a nisu ih napravile telekomunikacione kompanije. A tako se prirodno čini da su telekomunikacione kompanije najpozvanije da naprave komunikacione aplikacije! I tu nije reč o kompetentnosti, već o samoj prirodi biznisa. Koliko god prirodno izgledalo da telekom kompanija pravi telekom aplikacije, ona je u suštini nešto drugo – infrastruktura koja treba da omogući brz i kvalitetan protok informacija. Aplikacijama neka se bave drugi.

Razgovor s Hanekampom rasteretio me je daljih odgovornosti prema kompaniji, a razgovori s Radničkim savetom u vezi s mojim pravima i nisu dali neke rezultate.

Usred svega, u novembru 2011. javi mi se jedan stari kolega koji je ranije napustio firmu i pozove me da sa njim i još jednim njegovim prijateljem večeramo u hotelu. Prihvatim poziv, i za tu priliku, učinim nešto što odavno nisam – obučem odelo.

Kada sam stigao u hotel „Fanderfalk“, koji se nalazi u blizini auto-puta ka centru Haga, vidim da su i oni u odelima. Herit Lopstra i Jan Flens, poslovni ljudi.

Herit je u KPN-u radio kao menadžer jednog

dipartamenta i počeli smo da se družimo jer je povremeno dolazio da se vidi sa Reneom. Tako smo s vremena na vreme zajedno išli na ručak. Tokom jednog ručka mi je i rekao kako želi da napusti firmu jer više ne može sa svojim šefom da izađe na kraj.

Tada sam primetio kako bi mu možda bolje išlo u preduzetništvu, a on je umesto odgovora rekao samo jedno „pff“. Prošle su godine, Herit Lopstra je napustio firmu i postao preduzetnik. I Jan Flens je sad njegov poslovni partner.

Restoran luksuzan, večera lepa, i dok smo razmenjivali one prve, za ovakve susrete uobičajene fraze i rečenice, ja sam se pitao šta li njih dvojica to hoće od mene. U jednom trenutku mi kroz glavu prozujui pomisao kako je fascinantno to što dvojica Holandana, uspešni poslovni ljudi, hoće da pričaju o poslu sa tamo nekim Srbinom koji je u otkaznoj proceduri.

Nakon mnogo uopštene priče, Herit mi na kraju konačno kaže kako Jan ima jednu poslovnu ideju.

„Smatram da si ti apsolutno najbolji čovek da saslušáš šta mu je palo na um i da nam onda kažeš da li to ima smisla ili ne.“

I Jan mi onda iznese ideju kako bi on KPN-u predložio da kompanija počne da se bavi reparacijom mobilnih telefona, i to korisniku kod kuće. Pokvari ti

se mobilni telefon, upadneš u krizu, jer sve ti je u toj stvari, želiš da to sve proradi što je pre moguće a ne znaš kome da se obratiš.

„Eto“, kaže Jan, „ja bih hteo da ponudim KPN-u da mi te muke odmah rešavamo ljudima kod njihove kuće. Spreman sam da u to investiram, imam već firmu i želim da saradujem sa KPN-om.“

I meni se na prvu pomisao to učini kao interesantna ideja. Ipak mu iz opreza kažem da bih hteo malo da razmislim o tome, pa ću da im javim.

Nakon nedelju dana sam Janu napisao mejl u kome sam mu objasnio da to u suštini nije isplativo. Ključni problem jeste ogromna fragmentacija, odnosno izuzetno veliki broj različitih mobilnih telefona u korisničkoj bazi KPN-a. Ja sam jedno vreme imao pristup tim korisničkim podacima. Tada sam video da u našoj mreži postoje hiljade različitih vrsta mobilnih telefona prilično uniformno raspodeljenih. Biznis bi imao smisla ako većina koristi manji broj modela, ali za tako fragmentiranu bazu – nema šanse.

I to mu napišem pedantno u formi jedne biznis analize, sa savetom da, uzevši sve u obzir, ne ulazi u taj rizik. I čovek mi je odmah odgovorio i zahvalio.

Sad već nisam mogao da se posvetim ničemu drugom osim otkazom i danom posle. Angažovao

sam advokata. Ne da bi me branio od nečega, ili da bih nekoga tužio. S firmom je trebalo da sklopim sporazumni razlaz i bilo je važno da neko stručan pregleda ugovor o raskidu radnog odnosa. Osiguranje mi je omogućavalo da angažujem advokata za radno pravo. U moje ime je pregovarao o otpremnini. Radio sam za KPN deset godina i po holandskom zakonu imao sam pravo na otpremninu. KPN je ponudio jedan iznos, ali je advokatica pomogla da dobijem dosta viši jer firma nije htela na sud, koji po holandskom radnom pravu jedini može da raskine ugovor. Jednostavno, ne želiš da se tužiš sa svojim radnicima niti da to traje jer bi se brzo pročulo i loše uticalo na ugled kompanije.

I dok se ovo poglavlje mog života i de fakto i de jure polako ali sigurno zatvaralo, ja sam već 2. januara 2012. želeo da budem na nekom novom poslu. Da bih se utešio, osmislio sam jedan kućni projekat: zamenu kulera na procesoru starog računara. Deca su mi bila na raspustu, želeo sam da učestvuju u ovom poduhvatu. Objasnio sam desetogodišnjoj Leni i petogodišnjoj Sari šta je projekat i kako ćemo da ga ostvarimo, nacrtao sam im na tabli korake, vodio u grad da kupimo kuler, pa smo ga posle zajedno i zamenili.

Dvanaest godina kasnije, drugačije gledam na

ono što mi se tada desilo.

Prvo, Harman je imao potrebu da me upozori zato što me je cenio. Odlično je razumeo moj posao, i samim tim je znao koliko je to čime se bavim značajno za kompaniju. Sarađivali smo na mnogim projektima i dobro se osećali dok smo radili zajedno. Na kraju, i on je izgubio posao, baš kao i svi koji su radili u toj vertikali. Napustili su firmu u naredne dve-tri godine. Otišli su i Zapadni Duh i Petlova Kresta. Samo je, pogađate, Rene ostao.

Drugo, reorganizacije su neminovne i česte onoliko koliko promene na tržištu to zahtevaju. One su sastavni deo posla. Kad se tvoje ime precrta sa liste zaposlenih, ne možeš da ne pomisliš da neko ima nešto protiv tebe, ali uglavnom nije tako. Zašto bi iko normalan u kompaniji imao bilo šta protiv tebe?! Nikome to nije u interesu. Kasnije sam shvatio da moji šefovi najradije nikoga ne bi otpustili. Zato u velikom sistemu nije toliko teško negde se sakriti. U manjem sistemu je sve vidljivije, ljudi trpe. U velikoj firmi, ako neko nije uradio ono što se od njega očekivalo, to će uraditi neko drugi pa je i šteta podnošljivija. Ali manji tim loš rad pojedinca više boli, a takvu vrstu bola organizam firme ne može da trpi.

Kompanija je važnija od pojedinca. Uključuju-

ći i njenog direktora. Kompanija je živ organizam i ako je nešto ugrozi, njen imuni sistem mora da reaguje. Ako se rešenje nalazi u ukidanju projekata i radnih mesta koji je ugrožavaju, ona to mora učiniti. Zaposleni, s druge strane, ovakve poslovne poteze shvata lično i preispituje se da li je kriv.

Nema krivice. Svako kome se tako nešto desi treba da sputa svoj ego i što pre pronade snagu da ide dalje. Negde gde će njegovo znanje i sposobnosti biti prepoznati – u drugom kontekstu. Da bi se u tome uspelo, mora se imati znanje i integritet. Ako ih nisi stekao ni posle decenije rada, kompanija ne može biti odgovorna za to. Kompanije nisu gospodari ljudskih sudbina, uvek je to pojedinac. Ukoliko je svestan da samo treba da koristi najdragoceniji resurs koji može imati – svoje vreme.

A kako sam ja koristio svoje vreme, deset godina pre nego što sam dobio ovaj otkaz?

2

Dugo sam čekao taj prvi oktobar dve hiljade i prve. Dan kada ću prvi put u životu da krenem na neki zaista ozbiljan posao. Jer, do toga dana radio sam ne na jednom, nego na dva univerziteta, ali nekako mi se sve to činilo kao obdanište. U meni je sazrevao osećaj da je došlo vreme da konačno odrastem.

Tog prvog oktobra pojavio sam se na recepciji zgrade gde je trebalo da počnem da radim. U to vreme KPN je u centru Haga imao veliki kampus u okviru kog se nalazilo mnoštvo zgrada. Meni je zapalo da radim u jednoj koja se zvala Hahsevestefier, ili HV4. Prijavio sam se na recepciji i kazao im da sam došao na svoj prvi radni dan. Recepcionerka mi je rekla da sačekam i onda je pozvala nekoga. Nakon kraćeg čekanja pojavio se čovek srednjih godina, visok, pravi zapadnjak. Ne izgledaju svi Holandani baš tako, ali ovaj je delovao nekako američki. Rekao mi je da se zove Martin van Falen i potom me sproveo ka liftovima. Kažem *sproveo* jer tamo nije moglo da se

ude bez propusnice.

U liftu me je obuzeo vrlo neprijatan osećaj nepripadanja koji nije popuštao ni kada smo dospeli na sprat gde se nalazio sektor Platform menadžmenta ATM. ATM je u to vreme bila napredna tehnologija za telekomunikacione mreže. Moj posao je bio inženjerski i trebalo je da se njime bavim u ovom sektoru telekoma posvećenog fiksnoj mreži.

Kad smo izašli iz lifta, prvo što sam primetio bio je taj veliki prostor – *open office* i dosta ljudi koji su svi odreda bili značajno stariji od mene. I to je samo pojačalo osećaj nepripadanja. Vreme je bilo, onako, prilično holandsko. Ružno. Prvi oktobar, a već jesen. Martin mi je pokazao moj budući radni sto. Taj komad kancelarijskog nameštaja delovao mi je zapušten. Tu kao da niko nikad nije ni sedeo. Dobio sam još neki stari računar i stolicu pride. I seo sam na nju poput klinca koji je nešto zabrljao, pa je za kaznu poslat u ćošak, gde mu ne preostaje ništa drugo nego da od stida pokrije oči, nadajući se da niko neće videti njegovu bruku i sramotu.

Na prljavo dugme sam uključio taj računar, koji je bio povezan na KPN-ov intranet koji se zvao Agora. Tako sam imao pristup vestima u vezi sa događanjima u kompaniji, uvid u neke dokumente i – to je

sve. Nisam imao pristup spoljnom internetu jer sam bio nov, pa nisam imao *company card*. To je značilo da niti mogu da izađem iz tog malecnog virtuelnog prostora KPN-a, niti mogu da mrdnem van zgrade, osim ako me neko ko već ima karticu iz nje ne izvede, pa me posle opet uvede nazad. Ali ko bi i zašto bi to uradio?!

Gledao sam ljude oko sebe i razmišljao šta da radim. Pokušavao sam da razumem to što sam našao na tom intranetu, posmatrao prostor u koji sam dospo i bilo mi je teško. Zar ovako izgleda odrastanje, odrastanje u tuđini? U tim mislima me je prekinuo Martin.

„Slušaj, zove te šef.“

„A gde je šef?“

Šefova kancelarija se nalazila na obodu open ofisa. Menadžeri su vrata svojih kancelarija držali otvorena. Ali čim sam ušao u šefovu kancelariju, Martin ih je zatvorio za sobom. I tako je sa spoljne strane tih vrata pisalo Lejndert Hlimerfejn, dok su me unutra Martin i moj šef koga vidim prvi put nakon intervjuja fiksirali veoma ozbiljnim pogledima.

„Da li bi mogao da se vratiš tamo odakle si došao?“, bio je direktan šef, na šta je Martin potvrdno klimnuo glavom.

„Ček, ček“, razbudili su me, potpuno. „Kako da se vratim? Gde da se vratim?“

„Pa, ti si došao s univerziteta, je l' tako? Je l' bi mogao da se vratiš? Imamo situaciju u firmi i ta situacija se mnogo pogoršala otkako smo se dogovorili da dođeš kod nas.“

Situacija? Pa se još i pogoršala? Da, bilo je vremena i za situaciju i za pogoršanje, jer je zbog greške u izdavanju radne dozvole od mog razgovora za posao do ovog sve čudnijeg prvog dana na poslu prošlo više meseci. Ja sam razgovore sa njima završio negde u februaru 2001. a tek na leto su me obavestili da je konačno sve u redu sa papirima i pitali me kog datuma želim da počnem da radim. I ja sam izabrao 1. oktobar, jer sam mislio kako ću nakon odmora baš onako opušten ustati tog jutra i krenuti na svoj prvi pravi posao u životu.

„Slušaj, situacija se proteklih nedelja mnogo pogoršala. Firma otpušta 5.000 ljudi“, rekao je šef. „I ti ćeš najverovatnije dobiti otkaz jer si poslednji koji je došao. Zato ćeš prvi da odeš.“

I dok su mi u glavi zujale njegove reči „*last in – first out*“, on mi objasni kako je o mome dolasku morao da glasa čak i Upravni odbor, jer je u međuvremenu zapošljavanje bilo stopirano. I zbog toga je

procedura u vezi sa mojim dolaskom toliko i trajala. Baš je dobro kad Upravnom odboru postaneš poznat i pre nego što počneš da radiš. Još je bolje kad dobiješ otkaz pre nego što počneš da radiš.

„Dobro“, reče šef kao da smo se o nečemu dogovorili. „Slušaj, to je to. Ne znamo kad će to da se desi, ali imao sam potrebu da te obavestim. Nisam hteo da ti ovu vest saopštim ranije, telefonom, pošto si već dao otkaz na univerzitetu.“

„Pa, čudno...“ rekoh, spremajući se da mu kažem mnogo toga, ali jednostavno nisam bio u stanju da pričam.

Vratio sam se za svoj sto, seo i pokušavao da organizujem misli, zureći u monitor. Dočekalo me je već nekoliko mejlova. Među njima je bio i mejl od moje prijateljice Milene sa univerziteta u Delftu, koja je zajedno sa mnom radila na doktoratu. Dok ja nisam otišao sa univerziteta i dospeo za taj štrokavi sto. Milena me je pitala kako mi je na novom poslu. Vrlo kratko sam joj odgovorio, opisavši joj situaciju *last in – first out*, a ona mi šalje nazad samo jednu reč – horor.

Baš tako! Jer ako dobijem otkaz, gubim pravo na boravak. S mojim pravom na boravak, pravo na boravak gubi i Aleksandra, koja je već radila u jednom drugom ogranku iste firme i čekala da joj se

javim sa prvim utiscima. Odlagao sam taj trenutak jer nisam znao šta da joj kažem. Boravišna dozvola mi je isticala za par meseci i da bih je produžio morao sam da imam ugovor o radu. Ako dobijem otkaz u oktobru, neću imati nikakvu šansu da do kraja godine nađem novi posao.

Da li je moguće da se u jednom trenu sve okrenulo naglavačke? Da sam jednim potezom uspeo da upropastim ama baš sve?!

Na Elektronskom fakultetu u Nišu me je, zahvaljujući mom profesoru Milunu Jevtiću, odmah po završetku studija, čekalo mesto saradnika-istraživača Ministarstva za nauku i tehnologiju, a posle zvanje asistenta. Aleksandra je radila u Mobtelu. A onda smo doneli odluku da život nastavimo u Holandiji. Iz koje sada nemamo gde da se vratimo. U takvom očajanju sam dočekaao kraj svog prvog radnog dana, a kada sam se vratio kući, osetio sam potrebu da spavam. Dugo.

Ono što će uslediti pre će ličiti na neki uvrnuti san nego na klasični košmar.

Jer, ubrzo sam shvatio da mene na novom poslu niko ne dira i ne pominje skori otkaz. Firma je bila ogromna, u njoj je radilo preko trideset hiljada ljudi i naravno da nikome iz uprave nije padalo na pamet

da se bavi mojom daljom sudbinom, kao izdvojenim, posebnim slučajem. Dinamika odlaska pet hiljada zaposlenih rešavala se sistemski, po uhodanim procedurama. Ja jesam bio jedan od tih pet hiljada, ali naše otpuštanje je bio proces koji ima svoje faze, a te faze traju. Tako sam dobio priliku da insajderski upoznam način na koji funkcioniše holandska tehnokratija. Algoritam otpuštanja bi jednom rečju mogao da se okarakteriše kao *ogledanje*.

Moraš, na primer, da otpustiš mnogo ljudi zbog ekonomskih razloga. Prvo ih raspodeliš u starosne grupe. Prvu čine zaposleni između dvadeset pete do trideset pete godine starosti, drugu od trideset šeste do četrdeset pete i sve tako, do šezdeset pete. Potom unutar svake starosne grupe biraš one koji su poslednji došli, tako da je starosna struktura onih koji lete sa posla, prosto kao slika u ogledalu strukture onih koji ostaju. Takav je sistem. A takav sistem mi je već davao izvesnu šansu jer ja jesam bio među poslednjima koji su došli, ali sam takođe pripadao i grupi najmlađih. Moja nada je naravno bila mnogo veća od realnih šansi, ali baš su mi ti promili dali energiju koja me je nosila sve dalje od obeshrabrenosti.

Zato sam sa velikim interesovanjem pratio zbrove radnika na kojima su obaveštavani o tome kako

se odvija proces otpuštanja. Dozvolu da prisustvujem dobio sam od šefa. Tako sam dobio sjajnu priliku da se što bolje upoznam sa organizacijom firme, da se sretнем sa visoko kotiranim menadžerima koji su ljudima na sastancima objašnjavali razloge za donošenje tako teških i sudbonosnih odluka. U krajnjoj liniji, takva priteranost uza zid mi je omogućila da bolje razumem i samu holandsku kulturu.

Na jednom od tih sastanaka video sam i Elka Bloka, koji će kasnije postati CEO cele kompanije. U to vreme, Blok je bio direktor sektora gde sam ja radio i koji se zvao operator fiksne mreže. Dobro se sećam izraza koji je upotrebio dok je odgovarao na jedno pitanje čiju suštinu nisam uspevao da dokučim. Budući izvršni direktor kompanije upotrebio je reč *šjumelen*, koja može da se prevede i kao mućkanje. Dakle, trebalo je odlučiti hoće li da varaju sistem ili ne? Neko je najverovatnije tražio nekakva odstupanja od tog procesa, od tog zakonom definisanog algoritma, ali firma je odbila da odstupi od pravila igre.

I tako je prolazilo vreme, ja sam raduckao, zapravo učio od drugih, jer nije baš bilo nekog naročitog posla za mene u toj našoj bašti, kako na holandskom zovu *open space*, a onda sam na jednom zidu primećio okačenu demonstracionu šahovsku tablu. Na njoj

poredane figure za početak partije. Pridem joj, odigram kao beli prvi potez i vratim se za svoj sto. Posle nekog vremena vidim da je neko pomerio crnog pešaka. Ustanem, odem do table i odigram novi potez. Tako sam započeo partiju sa nepoznatim protivnikom. Povučem potez belom magnetnom figurom, on crnom i tako se, malo-pomalo, partija razvila, a kolege koje idu na neki sastanak, ili se vraćaju sa pauze sve duže stoje pred tablom i komentarišu poziciju.

Potez po potez i ja, nakon nekoliko dana, matiram crnog. I onda se ispostavi da sam igrao protiv mog šefa Lejnderta. Sa tom pobedom mi je reputacija među kolegama znatno porasla, time i raspoloženje, ali je ubrzo stigao hladan tuš: saznao sam kako firma ima pravo da me tokom prva dva meseca rada otpusti kad god joj se ćefne. Može, dakle, šef da me šutne svakoga trenutka, bez ikakvih posledica. Očas posla bi me oblio hladan znoj kada god bi krenuo u mom smeru.

Jednog od narednih dana prišao mi je tim lid Martin i opet me poveo kod menadžera. Ušao sam u tu kancelariju, a Martin je opet za sobom zatvorio vrata na kojima je pisalo Lejndert Hlimerfejn.

„Slušaj“, rekao mi je šef, „ti si ovde kod nas i mi treba da procenimo koliko si ti dobar i koristan. Zato

hoću da napišeš tri eseja.“

„Tri eseja?“

Ovaj dijalog smo vodili na holandskom, jer sam sa svima u firmi od prvoga dana razgovarao na holandskom. Bio sam u Holandiji manje od dve godine, počeo sam da govorim jezik pola godine nakon dolaska, tako da je moj holandski u vreme kada sam razgovarao sa šefom bio tek godinu i po dana star. Na univerzitetu sam se služio engleskim, i intervjuje za posao sam prošao na engleskom, a sada mi šef na holandskom kaže kako treba da napišem tri eseja u roku od nedelju dana – da bi videli da li zaslužujem da ostanem u firmi.

„Prvi esej treba da govori o našoj organizaciji, drugi o data modelu i treći o ATM tehnologiji.“

Ja o te tri stvari ne znam ama baš ništa, a ne smem ni da ga pitam da li eseji mogu biti na engleskom. Pomislio sam da mi sprema razlog da me šutne.

Narednih sedam dana bili su najteži u celokupnoj mojoj karijeri. Napisao sam ta tri eseja na mom holandskom i onda pozvao mog prijatelja Vahida Nijazijana sa univerziteta u Delftu. Došao je kod mene kući, pročitao šta sam napisao i popravio gde je i šta trebalo da bi dobilo onu željenu profesionalnu formu. Glavu mi spasao bahajac, izbeglica iz Irana.

Tako sam u zadatom roku predao tri eseja i to je još jednom doprinelo porastu mog ugleda u njihovim očima.

A do informacija sam došao tako što sam u kratkom vremenu, kljakavim holandskim namolio dosta kolega da pričaju sa mnom i iz svih tih razgovora izvukao ono najvažnije za zadate teme. Tada sam prvi put shvatio da je KPN država u državi u kojoj radi trideset hiljada duša, pet hiljada više nego što bi trebalo.

Istovremeno, kalendar je neumoljiv, prolaze dani i svakoga dana čekam poziv od imigracionog i molim boga da ću u trenutku kada taj poziv stigne još uvek moći da im pokažem papir kojim se potvrđuje da sam u radnom odnosu.

A kako vreme prolazi, sve češće primećujem oglas holandske železnice u kom se traže nove mašinovođe. „Ne znaš šta propuštaš“, poručuje mi svakoga dana u nekoj smešnoj rimi na holandskom taj oglas. I dok ne znam šta propuštam, oglašujući se na poziv da počnem da teram voz po holandskim poljima i manem se kraljevske telekomunikacione kompanije, na poslu bolje upoznajem nove kolege. Tako su me Mišel Hoheforst i Herman Stejherhuk vodili do laboratorije za testiranje. Bili su fini ali dosta stariji

od mene, pa sam se ponekad pitao šta li misle o meni i kakav utisak ostavljam na njih.

Na jednoj pauzi sam stupio u razgovor sa starijim kolegom čiji je hobi bio građenje kuća od šibica. Bio je pred penzijom, ali je bio ubeđen da će i njega da otpuste jer je u grupi najstarijih a time i najskupljih. Pitao sam ga zašto niko ne predlaže organizovanje nekog štrajka, na šta mi je on rekao da bi to samo još više pogoršalo situaciju u firmi i ugrozilo njen rejting. U tako nepovoljnoj situaciji po njega lično, on misli o dobrobiti kompanije! Tada sam prvi put video kakvi su Holandani. Poput mrava, pre ličnog interesa gledaju šta je bolje za ceo kolektiv.

Na jednom od zborova Herman Stejherhuk je ljutito pitao da li će se nešto učiniti da se spasu ljudi koji su u suštini prevareni, jer su došli u KPN nakon što se već znalo da će biti otpuštanja, a niko im o tome nije ništa rekao. Ali ljudi iz menadžmenta su rekli da nažalost procedura ne poznaje takve slučajeve. Mnogo mi je značio Hermanov istup, jer sam znao da se njegovo pitanje zapravo odnosi na mene. Mogao je da ćuti, ali je ipak rekao moju istinu i pokazao kakav je čovek i kolega.

I zato sam nastojao da od kolega učim što više, te da se istovremeno upoznajem sa načinom na koji

funkcioniše holandsko društvo u tako velikom poslovnom sistemu. Svi ti menadžeri u odelima delovali su mi, tako mladom, krajnje impresivno. Jer, to su ljudi koji u ozbiljnoj kompaniji ostvaruju karijeru koja traje desetinama godina. A ja sam tu, s njima, još malo.

Kada su me Mišel i Herman pozvali da radimo neke testove u laboratoriji, obukli su plave mantile, mada to nije nikakva prljava radionica, nikakva hemijska laboratorija, jer je reč o visokoj tehnologiji, telekomunikacionoj opremi. Izraelska firma *Rad communications* je pravila neke ATM svičeve, uređaje koji regulišu saobraćaj na mreži – to je trebalo testirati pre kupovine. Kada se kupuje oprema, ona mora prvo da prođe vrlo detaljan, pedantan, takozvani *acceptance test* od strane kupca.

U toku testiranja uređaj je pokazao neko čudno ponašanje i kolege nisu bile sigurne šta se zapravo dešava. Sećam se trenutka kad je Mišel, onako sed, u plavom mantilu, s naočarima na nosu i belim brčićima ispod nosa, vrlo sličan našim ljudima, podigao pogled ka meni i pitao me šta mislim. Znao sam da me ne proverava, već da zaista ima problem da razume o čemu se radi, a pošto je čuo da sam inženjer telekomunikacija, dobro bi mu došlo moje mišljenje.

Za mene je to bio jedan od značajnijih trenutaka

u životu. Prvi put je neko od mene tražio stručno mišljenje. Rekao sam mu da bih ponovio merenje.

U to vreme sam već i ja imao famoznu kompanijsku karticu koja mi je omogućila slobodno kretanje po kampusu. Prolazili su dani, vreme u Holandiji je bilo sve ružnije, a ja sam se iz dana u dan osećao sve sigurnije. Jednoga od tih jutara, dok sam se autobusom iz Lajcendama gde smo živeli vozio ka centru Haga, postalo mi je sasvim jasno kako sam doneo pravu odluku i da sam, čak i u takvim okolnostima u kojima mi stalno preti otkaz, mnogo srećniji nego što bih bio na fakultetu. Tamo sam imao otvoren put ka doktoratu, ovde svakog dana mogu da dobijem otkaz, ali svaki dan proveden u velikoj kompaniji mi donosi toliko novog, toliko toga mogu da naučim jer se nalazim na mestu koje je najveća i najvažnija škola u mome dotadašnjem životu. Uprkos tome što rizikujem ne samo karijeru, već i boravak u Holandiji, ja svakog jutra jedva čekam da stignem na posao.

I onda je došao 14. januar 2002. godine, kada je firma uredila da svih 30.000 radnika ima razgovor jedan na jedan sa svojim šefom. Moj termin je bio u deset i četrdeset. Tog celog dana teško da je iko išta radio. Sem šefova, koji su probranih pet hiljada morali da obaveste da je došao „dan istine“. Među njima

je bio i kolega koji je iz hobija pravio kuće od šibica.

Za razliku od njega i četiri hiljade devetsto devedeset i osam kolega, ja sam tog jutra imao još jedan sastanak. Nekoliko dana ranije dobio sam poziv od imigracione službe da dođem po novu dozvolu boravka baš tog, 14. januara. I tako sam u pola osam ujutru sa Aleksandrom otišao u policiju za strance, gde su mi dali boravišnu dozvolu na čijoj je poledini stajala napomena da za rad u Holandiji ne moram da imam radnu dozvolu. Holandske vlasti su imale na umu da je ekonomska kriza velika pa je izgleda neko u Ministarstvu doneo odluku da gomilu „pametnih“ stranaca oslobodi obaveze traženja radne dozvole, da bi sprečio zapravo da im se desi ono što sam ja mislio da će da mi se desi, a to je da me šutnu s posla i da me šutnu iz Holandije.

I dok su svi oko mene u firmi tog dana bili smrknuti u iščekivanju, ja nisam mogao da skinem osmeh sa lica. Svi onako nalakćeni na stolove za kojim uskoro možda više neće sedeti čekaju svojih deset minuta sa šefom, a ja dolazim kao sa reklame, osmeh ne skidam. Zove me šef, idem kod njega, on u društvu drugog šefa.

„Evo, Bojane“, saopštava mi šef, „kao što si ti verovatno i pretpostavljao, nažalost, moramo da se

oprostimo od tebe.“ Na njegovom i licu njegovog kolege primetio sam iskrenu empatiju.

Izašao sam iz njegove kancelarije i smireno rekao kolegama: „Ljudi, dobio sam otkaz.“ Ali bez tuge.

Od tog trenutka nisam bio obavezan da dolazim u taj sektor, jer sam prebačen u jedan novoformirani, takozvani sektor za „mobilnost“. Nisam više dolazio na posao, sedeo sam kod kuće, dok se odvijala procedura otpuštanja koja u Holandiji ide preko biroa rada ili preko suda. Dakle, još uvek nisam bio otpušten u formalno-pravnom smislu. Samo udaljen s redovnog posla a prebačen u nekakav „šut u dupe sektor“ ili sektor za traženje posla. Firma je bila angažovala eksterne konsultante čiji je zadatak bio da ljudima koji su u tom sektoru suvišnih, a koji će sigurno dobiti otkaz, pomažu da nađu novi posao. I ja sam imao radnu obavezu odlazaka na te sastanke. Moj konsultant bila je jedna žena kojoj je upao u oči moj optimizam. Pogledala je moj CV i rekla:

„Ovo je vrlo dobro napisano. Da li je u redu da tvoj CV podelim drugima koje učim kako se to radi?“

„Naravno“, rekao sam joj uz osećaj ponosa što eto jedan Srbin pomaže Holandanima da u njihovoj Holandiji nađu posao.

Na kraju će se ispostaviti da neću tražiti posao u nekoj drugoj firmi i da ću ostati u KPN-u, ali u sasvim drugom sektoru – mobilnoj telefoniji, koja će te 2002. godine krenuti u ekspanziju.

3

Tri godine ranije

U vreme kad je NATO bombardovao našu zemlju, imao sam dvadeset šest godina, zakucavao u basketu iz igre, takoreći bio u poletu snage. Mnogo sam razmišljao o svojoj budućnosti i ni u jednoj varijanti nisam video sebe u potpuno izolovanoj zemlji. Jedina roba koja mi je ostala na domaćem tržištu životnih opcija bilo je mladalačko vreme. A meni je sem vremena koje teče bio neophodan i prostor. Mogućnost da se krećem u svakom smislu.

Skoro dve godine sam radio na univerzitetu u Nišu kao stipendista, istraživač-saradnik Ministarstva za nauku i tehnologiju. Bila je to usputna stanica do mesta asistenta. Nisam, dakle, bilo u klasičnom radnom odnosu, ali to je bio status kojim univerzitetsku karijeru počinje svaki dobar student koji se opredelio da ostane na fakultetu. U jednom trenutku sam postao svestan činjenice da će mi po ustaljenom

visokoškolskom redu vožnje biti potrebno celih šesnaest godina do sticanja zvanja redovnog profesora. Tada sam shvatio da me moja svetlija budućnost čeka u inostranstvu.

Pitao sam Aleksandru kako ona gleda na to.

„Slušaj, Bojane, ja bih s tobom i na kraj sveta.“

To mi je mnogo značilo i učinilo da prelomim. Trebalo je samo odabrati mesto gde ćemo nastaviti život. Odlučiti se između odlaska „preko bare“ ili ostanka u krilu Evrope. U izboru mi je pomogao slučajni susret s jednim prijateljem, ako slučajni susreti uopšte postoje, koga sam sreo u centru Niša, kada sam se jednog od tih dana vraćao kući s fakulteta.

Rekao sam mu da sam rešio da dignem sidro i on mi je, kao u nekoj čudnoj reklami, pomenuo Holandiju. Naveo je tri ključna razloga zašto bi Holandija mogla da bude mesto gde ćemo Aleksandra i ja pronaći ono što tražimo.

Prvo, obezbeđuju radni odnos tokom postdiplomskih studija. Drugo, svi znaju engleski. I treće, holandska ravnica nije preko sveta. Ako me spopadne nostalgija, uvek mogu da sednem u kola i sutradan budem u zavičaju. I tako sam u laboratoriji Jedan žuto, kako smo zvali našu kancelariju na Elektronskom fakultetu, u slobodno vreme pretraživao tada

još mladani internet, ne bih li se i sam uverio u ono što nas čeka u Holandiji. Brzo sam došao do spiska od devetnaest univerziteta i onda sam ih proučavao, jedan po jedan. Na moje iznenađenje, samo tri su bila tehnološka. Delft, Tvente i Enshede. Od ta tri, onaj u Delftu mi je delovao prilično neugledno i pomislio sam da bih ja neugledan iz Niša najveće šanse možda mogao da imam baš tamo. I tako sam se, ne znajući ništa ni o Delftu, ni o Holandiji, usredsredio na pokušaje da stupim u kontakt sa nekim na tom univerzitetu.

Svoj CV sam slao na adrese profesora sa raznih tamošnjih katedri za elektrotehniku. A onda nabasah na „Internet Barona“ Japa van Tila. Nisam ni znao da Holandija ima barone, a ovaj ne samo da je bio baron nego se „baronisao“ po Mreži. Jap van Til je bio profesor za *Enterprajz networks* pa mi se taj spoj enterprajz i networks učinio veoma primamljivim. U Nišu smo se bavili samo opštim stvarima koje se tiču telekomunikacija, ali ih nikad nismo izučavali u bilo kom konkretnom kontekstu, pogotovo ne u kontekstu velikih kompanija, što mi se učinilo strašno interesantnim.

I ja sednem, napišem čoveku mejl, a on – odgovori na mejl! Kaže mi da uskoro napušta poziciju,

jer je tu bio privremeno, ali da je moj CV prosledio profesoru Pitu van Mihemu, koji kao novopristigli šef upravo radi na formiranju grupe. Ne prođe mnogo, a meni stigne mejl od profesora Van Mihema, u kome mi prvo kaže kako moj CV deluje impresivno, a potom mi zakazuje telefonski intervju.

Aleksandra i ja smo se venčali u vreme bombardovanja i već neko vreme smo živeli zajedno u malom stanu na Bulevaru Lenjina u Nišu. U tom stanu je zazvonio fiksni telefon, ja sam podigao slušalicu i u njoj čuo prilično dubok i bezosećajan glas profesora Pita van Mihema.

„Kad možete da dodete?“, upitao me je tim istim glasom nakon relativno kratkog intervjuja.

„Pa to zavisi od toga koliko brzo možete da me dovedete“, odgovorio sam mu bez i najmanje želje da prikrijem uzbuđenje. „Ja sam spreman da skočim.“

Na to mi je profesor i dalje hladnim glasom rekao:

„Ja sam manje-više zadovoljan.“

Interesovalo ga je da li znam još nekoga iz Jugoslavije ko radi na univerzitetu u Delftu. Nisam znao nikoga. Ispostavilo se da u profesorovoj grupi radi izvesni Dušan Matić iz Beograda, i da bi bilo zgodno da kad on dođe u Beograd, a to će biti uskoro, nas

dvojica lepo porazgovaramo.

Tako da sam se vrlo brzo sreo sa Dušanom na Trgu republike u Beogradu. Čovek je kasnio, ali je, kad se pojavio, na mene ostavio i te kakav utisak. Pošto je nakon razgovora sa mnom išao na svadbu, bio je u odelu i delovao mi je vrlo uredno, pedantno. Ugledavši njega, ja sam video Holandiju, o kojoj tada nisam znao ama baš ništa.

Nakon što smo se upoznali i razmenili one uobičajene fraze, seli smo u poslastičarnicu na Trgu da nastavimo razgovor pa sam upitao kakav je Delft i koliko je dobar tamošnji univerzitet.

Čovek me pogledao začuđeno i onda rekao:

„Pa, najbolji.“

„Kako to, najbolji?“

„Delft je holandski MIT. Dakle, najbolji.“

Kroz glavu mi je proletela pomisao kako mi se ukazuje prilika da na takvom univerzitetu treba da postanem deo grupe za telekomunikacije koja tek što je dobila novog šefa katedre.

„Da“, potvrdio je Dule ono što nisam smeo da pitam. „Ti se meni baš sviđaš i ja ću da ti napišem dobru preporuku.“

Sve ono što je usledilo između tog našeg susreta u Beogradu i mog dolaska u Delft bila je čista

papirologija.

Poslao sam im svu potrebnu dokumentaciju i onda su mi se javili sa univerziteta. Nikakvih daljih razgovora u vezi sa mojom stručnošću nije bilo. Od Aleksandre i mene u Nišu, do nas dvoje u Delftu, sada je stajala samo uobičajena procedura dobijanja radne dozvole koju je pokrenuo univerzitet. Ta procedura je potrajala, a ja sam se plašio da me odbiju zbog toga što dolazim iz zemlje koju je upravo bombardovao vojni savez čiji je član i Holandija. Nisu me odbili.

U tom intermecu profesor Pit mi je slao materijale koji su mi pomogli da se upoznam sa oblašću istraživanja na kojima ćemo raditi. To mi je sve bilo veoma interesantno, ali obuzimala me je i zebnja. Svaki put kad je trebalo da mu odgovorim imao sam tremu zato što nisam bio siguran u svoj engleski. Ova moja bojazan ispostavila se kao opravdana jer smo u jednom trenutku zabasali u komunikaciji, pošto sam očigledno u nekom mejlu koristio pogrešne reči, koje je on protumačio kao nedopustivu grubost. Nije propustio priliku da mi održi lekciju.

Poručio mi je kako on vrlo dobro zna da je moja zemlja pod sankcijama i da mu je istinski žao što je situacija takva, ali da on nije kriv za to. Bio sam potpuno šokiran njegovim tonom, ali kada sam ponovo

pročitao šta sam mu u onoj poruci napisao, shvatio sam koliko je izbor mojih reči bio neadekvatan u kontekstu prepiske. Izvinio sam mu se i poslao mu svoju fotografiju, poručivši da sam u suštini čovek vesele prirode, pozitivan, a ne neko ko je ozlojeđen zbog situacije u kojoj se našao. I on je prihvatio to izvinjenje.

U noći dvadeset šestog januara 2000. seo sam u kombi koji me je iz Beograda odvezao do Budimpešte. Tada sam prvi put u životu bio na aerodromu. A kada sam ušao u *KLM-ov* avion za Amsterdam, prvi put u životu sam čuo zvuk motora aviona i u njegovoj pozadini holandski jezik.

Bio je to rani jutarnji let i kada je avion sleteo u Amsterdam oko devet, pola deset, unaokolo je još uvek bio skoro pa mrak. Izašao sam iz aviona i našao se na *Šipolu*, jednom od najvećih aerodroma u Evropi. Toliko različitih ljudi, rasa, toliko jezika. Pravi moderni Vavilon! U svom tom multietničkom krkljancu valjalo je podići prtljag i pronaći železničku stanicu.

Sa sobom sam imao odštampano uputstvo kako od aerodroma do Delfta. To nije mnogo daleko, pedesetak kilometara, ali morao sam da presedam u Lajdenu. Da li ću se snaći? Razmišljajući o tome tokom vožnje, primetio sam kako su ljudi lepo odeveni, u odelima. To su poslovni ljudi koji vozom odlaze na

posao.

Pre tog jutra, poslednji put sam bio na peronu kada sam mami pomagao da se ukrca u voz kojim je tokom hiperinflacije devedesetih išla u Makedoniju da prodaje konac za pletenje. A jedina relacija na kojoj sam se do tog jutra vozio vozom bila je Niš–Kuršumlija. I sad ovde, potpuno drugi svet.

A onda kroz prozor vidim kako pored mene promiče gusto naseljena Holandija. Skoro nigde nedodije. U tom urbanom pejzažu primećujem visoke poslovne zgrade sa istaknutim kompanijskim logotipima. I tu me obuzme neki vrlo pozitivan utisak.

Brinulo me je to što sam u Lajdenu imao svega nekoliko minuta da uđem u drugi voz, ali je moju strepnju odagnala činjenica da je veza na paralelnom koloseku. Samo izađeš i uđeš preko puta. Ha, neko je bio pametan.

Nakon petnaest minuta voz je ušao u stanicu koja je bila moje krajnje odredište za taj dan. Delft mi je ličio na grad iz bajke. Kod jednog uniformisanog čoveka, za kog sam trenutak kasnije shvatio da je radnik gradske čistoće, na engleskom sam se raspitao za taksi, a onda taksisti dao adresu agencije koja je trebalo da mi iznajmi privremeni smeštaj.

Sve prethodne radnje u vezi sa mojim dolaskom

i smeštajem obavio sam prema detaljnim uputstvima ljubazne sekretarice sa univerziteta. A novac – pozajmio sam ga od roditelja. Trebalo je da prvih mesec dana izguram sa tri hiljade nemačkih maraka.

U agenciji su znali za moj dolazak, dali mi ključ stana i adresu i opet sam seo u taksi. Kada smo stigli na odredište, shvatio sam, i to na vrlo lep način, koliko je bilo vidljivo da sam došljak u nepoznatoj zemlji. Taksista je izašao iz kola, pomogao mi da iznesem prtljag i – pozeleo mi mnogo sreće u novom životu. To mi je strašno prijalo. Ubrzo potom, usledilo je i prvo razočaranje – smeštaj.

Jedna soba, mali hodnik i malo kupatilo u skromnom hostelu. Studio je bio pristojan, ali sve je to bilo daleko ispod mog doma u Nišu. Aleksandra nije mogla sa mnom da dođe zato što njena viza još uvek nije bila spremna i morali smo da se rastanemo na neko vreme. Sam, bez nje, u tom malom stanu, daleko od kuće... I više nego dovoljno za nostalgiju, ali nije bilo vremena da joj se prepustim. Ostavio sam prtljag i peške krenuo ka fakultetu.